

Állatasszisztált kutatások Kaposvárott – 2011–2016

TAKÁCS ISTVÁN – SZALAI KATALIN

Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Tanárképző Intézet – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet

A Kaposvári Egyetemen a 2011/2012-es tanévben kezdődött el egy interdiszciplináris gondolkodás, amelynek eredményeként gyógypedagógusok, pedagógusok, pszichológusok, orvosok, etológus szakemberek kezdtek el egy kutatássorozatot a nyúl-asszisztált (a nyúllal segített pedagógia és terápia – rabbit-assisted pedagogy and therapy –RAP-RAT) ellátások lehetőségeit elemezve. Meglátásuk szerint a törpenyulak alkalmasak AAP, AAT munkákra. Fontos szempont volt megfelelő markereket találni, amelyek igazolhatóvá teszik az ellátást. Ennek megfelelően különféle megfigyelési szempontokat határoztak meg a gyermekek, tanulók fejlődésének értékeléséhez, valamint az állatok megfigyeléséhez. E közben a Kaposvári Egyetemen sikerrel indította a kutatócsoport az állat-terápiás szakemberképzést is (animal assisted therapy expert).

Kulcsszavak: állatasszisztált pedagógia (AAE/AAP), állatasszisztált terápia (AAT), RAP, RAT, interdiszciplináris kutatás, bizonyítékokon alapuló állatasszisztált nevelés, gyógyítás – bizonyítékokon alapuló AAT (evidence based)

Kezdetek, alapelképzések

A 2011/2012-es tanév őszén a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Karán egy érdekes szakmai konzultáció-sorozat indult tízegynéhány, igen eltérő szakmai területen dolgozó oktató, kutató részvételével. Az akkor útját kereső gyógypedagógus-képzés oktatói egyfajta kaposvári specifikum lehetőségét látták abban, hogy állatasszisztált ismeretek kanalizálásával alakítsák a gyógypedagógus hallgatók képzési útvonalát. A diszkusszióban résztvevők az AKK-ban, a PK-n és az Egészségcentrumban dolgozó szakemberek voltak. Később ehhez a csoporthoz néhány orvos csatlakozott a Kaposi Mór Oktatókórház különböző osztályairól. Ez önmagában új volt, hiszen az interdiszciplinaritás nem különösebben jellemezte addig ezen a területen a kutatásokat, képzéseket.

Első lépésként a résztvevők megegyeztek, hogy egyéves munkatervben vázolják fel, hogyan induljanak, milyen kutatási területeket látnak érdemesnek megvizsgálni, illetve milyen erőforrások állnak elképzeléseik megvalósításához. Nem tűnt lehetetlennek

az alapkoncepció (állatasszisztált ellátások alkalmazása a gyógypedagógusságban), ugyanis az Egészségcentrum egyik profilja az állatkutatások voltak, amelyek az AKK kutatási programjai kiszolgálását jelentették. Ezért is lehetett egy kutyás fMRI program megvalósítója Udvardyné Tóth Lilla, amelynek lényege az volt, hogy kollégánk egy jól kondicionált állattal próbálta ki, a kutyák képesek-e együttműködni képalkotó vizsgálatokban. Munkája eredményes volt: igazolta, hogy az fMRI-vel az idegi aktivitás neurofiziológiai szempontból jól megfigyelhető, elemezhető. Vizsgálata éppen abban az irányban volt érdekes, amit a kutatócsoport is preferált: a triádikus kapcsolatban jó elemzési lehetőségnek véltük a képalkotó eljárások alkalmazását. (A triádikus kapcsolat fogalma alatt azt értjük, hogy a kidolgozni tervezett állatasszisztált eljárásokat három entitás, a kliens, a segítő állat és a segítő szakember kapcsolatán alapulóként tételjük.) Így az indító beszélgetésen résztvevő szakemberek a CT-, MRI-, fMRI-eljárásokra mint lehetséges opciókra gondoltak. A későbbi történések a várakozást nem igazolták: az elkövetkező öt év sem volt elegendő ahhoz,

hogyan ez a vizsgálati irány megvalósuljon. A jövőre vonatkozóan azonban ezt a kutatási irányt változatlanul reálisnak és eredményeket hozónak tekintjük – nem ok nélkül: az MTA-ELTE Összehasonlító Etológiai Kutatócsoportja jelentős eredményeket ért el fMRI vizsgálatokkal az elmúlt években – többek között a Családi Kutya Program keretén belül.

Azonban ami megvalósulhatott Kaposvárott, az sem kevés. Az előkészületekkel párhuzamosan a gyógypedagógus programok egyik népszerű eleme lett a Tudós Klub – későbbi nevén Tudós Fórum – amely olyan szakemberek Kaposvárra hívását tűzte ki célul, akikkel amúgy a kaposvári egyetemi hallgatók nemigen találkozhattak volna. Ilyen emlékeztető program volt Csányi Vilmos akadémikus meghívása. Az egyetem egyik nagyelőadója színültig megtelt hallgatókkal, oktatókkal a professzor előadására. Csányi professzor úr a kutyákkal, farkasokkal Etológiai Tanszékén foglalkozott anno – az ott szerzett tapasztalatai is elhangoztak előadásán. Igen jó szakmai kapcsolatban lévén Tanár Úrral, kértük, javasoljon olyan állatfajt, amelyet a majdani gyógypedagógus állatasszisztált programjainkban használhatnánk. Az ok, ami a kutyákat és a lovakat kizárta, nagyon könnyen belátható. A kutyákkal a Csányi Vilmos vezette kutatócsoport, s a professzor urat követő szakemberek – Topál József, Miklósi Ádám, Kubinyi Enikő és munkatársai – már nagyon sok dolgot megvalósítottak. A lovakkal kapcsolatban pedig szintén egy kimunkált program – az Edvi Péter által vezetett fóti lovasterápiás irány/koncepció létezett. (AZ ELTE Etológiai Tanszékére néhány kaposvári kutató, oktató ellátogatott, de a bemutatkozó látogatáson túl nem jutott sokra ez az igyekezet sem. A lovas program pedig azért nem tűnt realitásnak, mert a fóti székhelyű Magyar Lovasterápia Szövetség vezetése a kaposvári, egyetem-vezetői együttműködési ajánlatát – éppen indulásunk évében – lényegében minden tekintetben elutasította azzal együtt is, hogy a Kaposvári Egyetemen Lovasterápia és Hippológia Tanszék alakult 2013 elején).

Csányi Vilmos tanár úr a nyulak bevonhatóságának lehetőségét vetette fel egy beszél-

getésünk alkalmával. Kaposváron a Pannon fehér nyúl révén már voltak nyulas tapasztalatok, de ez a nyúl mégsem lehetett az állatasszisztált program alanya – tekintettel arra, hogy ún. húsnyúlként tenyésztették ki kaposvári szakemberek, azaz súlya egy kisebb óvodáséval vetekedett. Így került érdeklődésünk középpontjába a törpenyúl, amelyről tudható volt, hogy hobbi-állatként amúgy is népszerű. Etológiai vénájú AKK-s kollégánk – Molnár Marcell – alapos vizsgálódása eredményeként a különféle törpenyúlfajták sorát 'szállította', így született meg a döntés: elsősorban törpenyúllal fogunk foglalkozni, természetesen nem elhagyva a kutyák és a lovak alkalmazhatóságának vizsgálatát sem.

Volt egy további, már a koncepció körvonalazódásakor meglévő határozott elképzelésünk. Ez a gyógypedagógus-képzésbe integrált állatasszisztált ismeretek oktatása volt. Ennek megfelelően az aktuálisan induló tanévben már lehetővé tettük a hallgatók számára szabadon választható tárgyként a lovas- és a társállatismeretek elsajátíthatóságát. Mindkét területen három féléves tárgyakat hoztunk létre (Társállat I–II–III. és Lovas I–II–III.). A másfél évnyi elmélyedés a témában – akkori elképzeléseink szerint – azt eredményezheti, hogy a hallgató BA-tanulmányait befejezve tovább fog ebben az irányban érdeklődni, esetleg tanulni – azaz alapos ismeretekkel vértelődik fel ahhoz, hogy állatokkal asszisztált ellátásokat is használhasson majdani munkája során. A lovas három félévnek pedig kimondott, elvárt célja az volt, hogy a majdan végzett gyógypedagógusok a fóti lovasterápiás képzés lovas bemeneti követelményeit – ismereteket és lovaglási kompetenciákat – képesek legyenek teljesíteni. Hamar népszerűvé is váltak ezek a szabadon választható tárgyak. Kutyákkal, nyulakkal közlekedő s lovaglórúhás hallgatók egyaránt sűrűn voltak láthatóak a Pedagógiai Karon. (Határozott gondként jelent meg az, hogy a levelező tagozat hallgatói miként juthatnak hasonló lehetőségekhez – mert határozott igény formálódott a témára a levelezős hallgatóink között is. Ez végül, ha részlegesen is, de megoldódott.)

Ugyancsak a kezdetekkor fogalmazódott meg az a koncepció, amely szerint kaposvári gyógypedagógusság specifikumává kell tenni azt, hogy a Karon legyen olyan szakirányú továbbképzés, amely az állatasszisztált ellátások szakszerű megvalósítására képes szakembereket képezi ki. Az elképzelés hamarosan realizálódott a Társállat-terápiás, és a Kutya-terápiás fejlesztő szakember képzésben. A képzéseket az Egyetemen szakirányú továbbképzésként alapítottuk, s manapság, folyamatosan ajánlja is azokat. A képzési és kimeneti követelmények szerint elsősorban gyógypedagógusok számára, de tulajdonképpen minden pedagógiai végzettséggel rendelkező szakember számára nyújtja azt a lehetőséget a képzés, hogy az illető felvérteződjék állatasszisztált ismeretekkel. (Folyamatosan jelentkezett az igény orvos és pszichológus alapidiplomával rendelkezők részéről a képzésbe való bekapcsolódásra – nincsenek ismereteink arról, hogy ez azóta rendeződött volna.)

Az állatok bevonhatóságának egy további sajátossága is körvonalazódott – igaz csupán terv maradt. Az egyetem Vadgazdálkodási Tájékoztatópontjában rendre előfordul, hogy az anyjuk révén el nem látott (esetleg kivert) egyedeket – szarvast, őzet, valamint egyéb kistestű vadállatokat – a központ munkatársai nevelnek fel, így ezen állatok emberhez szoktatása fiatal koruktól kezdődően megvalósul. Opcionálisan ezek a vadállatok is hasznos állatasszisztált feladatokra taníthatók be, szoktathatók. Az ember-állat kapcsolatban lényegében nem csak azokat az állatokat lehet használni, amelyek több ezer éve domesztikálódtak – mint a kutya vagy a ló – hanem vadállatok is. Ha ezt a vonalat az Egyetemen jelenleg dolgozók következetesen végig viszik, valóban unikális AAA-terület birtokosaivá válhatnak.

Már az induláskor megfogalmazódott, hogy az egész életen át alkalmazható eljárások kidolgozásában vagyunk érdekeltek, így a bármilyenkorú egészségesek, a beteg népeség, valamint az idős emberek ellátására alkalmas módszerek kimunkálását tekintettük feladatunknak. A kutatóprogram beindulá-

sát követően ezt az elképzelést a Kaposi Mór Oktató Kórház Pszichiátriai és Addiktológiai Centrumának töröcskei rehabilitációs osztályán terveztük elsőként megvalósítani. Ugyanakkor a kutatási elképzelésünk közepontjában – értelemszerűen és elsősorban – a kisgyermekkorban, az iskoláskorban realizálható fejlesztések álltak.

A fentieknek megfelelően az érdeklődésünk fókuszába került az egyéni gyógypedagógiai fejlesztés: az óvoda-iskola átmenet (1.), az iskolás gyermek kétszemélyes helyzetben való megsegítése (2.). Oktató-nevelő tevékenység az egyéni fejlesztési terv mentén a rehabilitáció vagy a rehabilitáció részeként (3.). Konkrét tartalomként tételeztük: (kognitív és személyes kompetenciák fejlesztése egyéni, kiscsoportos és osztályhelyzetben) pl. mozgásfejlesztés, testséma fejlesztése, észlelésfejlesztés, verbális fejlesztés.

A továbbiakban lehetséges opcióként gondoltunk az integráló intézményekben a kéttanáros modell oly módon történő alkalmazására, amelynek során állattal asszisztált foglalkozások valósulnak meg. A befogadó iskolában tanuló SNI-gyermekek integrációjának vagy bármely megsegítést igénylő (kiemelkedő képességű, hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű) gyermek optimális haladásának biztosítása érdekében alkalmazható módszerként tételezzük az AA-tevékenységeket, ahol a gyógypedagógus (alkalmasint gyógypedagógus hallgató is) és az osztálytanító pedagógus együttműködik, együtt van jelen a tanítási órákon. A csoportmunkákban, az egyedi igények mentén történő differenciálás mindennapos gyakorlatában is reális irányként tételeztük az állatok jelenlétét, az AAP alkalmazását.

Ellátási protokoll

Bizonyos tekintetben szubjektív, milyen állatot tekintünk terápiás szempontból megfelelőnek (*Jánosi és Molnár, 2015*). Azonban szükséges, hogy rendelkezésünkre álljanak előzetes adatok az állat viselkedéséről, mert fontos a kliens biztonsága, s ezzel együtt az állat jólléte is. Az állatokkal asszisztált ellátások

megvalósításakor fontosnak tartjuk azt, hogy a tevékenységrendszer pontosan leírt körülmények között, standard képességstruktúrával rendelkező állatokkal, állatállománnyal valóssuljon meg (ez alatt azt értjük, hogy az adott állatfajra kidolgozott, multidiszciplináris szempontrendszernek megfelelő állat lehesen csak AA-tevékenységben részes szereplő). Ez a komplex feltételrendszer segítőkutyák esetében már kidolgozott. Más állatfajokra vonatkozóan a kutyáshoz hasonló szabályrendszer Magyarországon – ismereteink szerint – nincs kialakítva. A jogszabály SZMM-rendeletként jelent meg 2009-ben (27/2009. XII. 3.) SZMM rendelet), s támaszkodott a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezményre (2007. évi XCII. törvény). Hasonló a lovas terápiás ellátást szabályozó rendelet, amely keretet ad a lóasszisztált ellátásoknak (14/2008. (XII.20.) ÖM rendelet). A keretek multidiszciplinaritása alatt ez esetben arra gondolunk, hogy a fentebb tárgyalt tudományágak mindegyikének szempontjai egy közös – konszenzusos alapon kialakított – elvárásrendszerben, ellátási algoritmusban fogalmazódják meg. Tekintettel arra, hogy a további segítő állatokra vonatkozóan semmilyen jogszabályt nem alkottak eddigé Magyarországon, megállapítható, hogy az állatasszisztált ellátásokkal kapcsolatban egy ún. keret-jogszabályra biztosan szükség volna – illetve olyan jogi szabályozásra is, amely adott állatfaj esetére határozná meg alapfeltételeket. A lehetséges jogalkalmazási, értelmezési kérdések tisztázatlanságaira hívta fel a figyelmet az ombudsman egy 2017-ben készült jelentésében (AJB-735-2017. sz).

Az állatasszisztált ellátások indikációiról, kontraindikációiról

Lehetséges kutatási irányként tételeztük és mostani összegző véleményünk kialakításakor is úgy gondoljuk, a BNO (Betegségek Nemzetközi Osztályozása) meghatározások tételes számbavétele az indikációkat illetően egy önálló kutatómunka lehet a jövőben: vizsgálандónak tartjuk, milyen kórállapotok ese-

tében van már tapasztalat arra, hogy az AAT hatékonyan változtatta a kliens állapotát.

Ugyanez természetesen fordítva is kutandó: vannak-e olyan kórállapotok, amelyek esetében nem ajánlott az állatasszisztált megsegítés. Ezekről részlegesen már vannak ismereteink. Példaként, a szőrallergia kizárja a szőrös állatok alkalmazhatóságát, illetve egyes gerincdeformitások ellehetetlenítenek lóasszisztált megsegítést.

A kliens állapotfelmérése az ellátást megelőzően és azt követően – orvosi, (gyógy)pedagógiai, pszichológiai aspektusok figyelembevételével

Számos orvostudományi megállapítást is tettek az elmúlt évtizedekben az állatok bevonásának hatásairól. A kardiovaszkuláris egészség-állapot tárgyában vizsgáldtak Anderson és munkatársai az 1991-es évek elején – hivatkozva a *Bánszky, Kardos, Rózsa és Gerevich*-féle tanulmány (2012). Ötezer emberen három éven át végeztek vizsgálatokat, amely szerint szignifikánsan alacsonyabb azoknak a vérnyomása, akik állatok társaságában élnek az otthonukban. Hasonló eredményekről számol be *Sátori Ágnes* doktori értekezésében (2006).

A szorongás és az arousal (konkrétan a pulzusszám, vérnyomás) csökkentése tárgyában *Wilson* (1984) értekezett a biofília-konceptióról. Álláspontja szerint az embernek genetikai hajlama az az igyekezet, hogy kapcsolatba lépjen más élőlényekkel. Meglátása szerint ösztönös hajlamunk van arra, hogy az életre vagy az életszerű folyamatokra fókuszálunk a túlélés esélyeinek növelése érdekében, s ez szerinte evolúciós ok. Az állat jelenléte egyszerre köti le és nyugtatja meg a klienst (*Kruger és Serpell*, 2006).

A szomatikus, szociális, pszichés jóllét mint funkcionális egész, az állatokkal való edukatív-terápiás kapcsolat hatására számos kedvező hatással gazdagodhat. *Bánszky és munkatársai* (2012) több ilyen szempontra hívták fel a figyelmet. Meglátásuk szerint az állatokkal rendszeresen kapcsolatban lévő

emberek a feltétel nélküli elfogadást-szeretetet, ragaszkodást, továbbá a biztonságérzet létét hangsúlyozták. A szerzők arra is kitértek, hogy az állat léte önmagában csökkenti a magány érzetét, a szorongás mértékét azzal, hogy az állat egyfajta szociális katalizátorként segíti a társas kapcsolatok alakulását: (társ) állattartóként könnyebben létesítenek az emberek kapcsolatokat, nyitottabbakká lesznek, s ebből kifolyólag elkerül(het)ik a szociális izolációt. Bánszkyék a tanulmányukban külön hangsúlyozzák, hogy a fenti előnyös hatások a terápiás beavatkozások esetében is fennállnak, mert a terápiás állat önmagában a jelenlétével csökkent(het)i a stresszes helyzetek súlyosságát, segít(het)i a terápiás rapport megvalósulását azzal, hogy a segítő és a kliens közti kapcsolatfelvételt, kommunikációt facilitálja (*Bánszky, Kardos, Rózsa és Gerevich, 2012*).

A bizonyítékokon alapuló orvoslásepidemiológiai igazolásokat, a tudományos gondolkodás pedig kutatás-módszertanilag korrekt eljárásokat vár az állatasszisztált ellátások hatékonyságát illetően (is). Ez a jogos igény fogalmaztatta meg velünk azt, hogy a kaposvári, állatokkal segített ellátások elemző vizsgálata során olyan pilotprogramokat valósítsunk meg, amelyek révén interdiszciplináris szemlélettel, több releváns tudományterület vizsgálati kultúrájával, komplexen vizsgáljuk a témát. Problémaként említhetjük az állatasszisztált ellátásokkal kapcsolatban a nemzetközi irodalmat vizsgálva csakúgy, mint a hazait, hogy nincsenek hosszútávú nyomkövetéses vizsgálatok az AAI/AAP/AAT (az ellátás idején túli) hatását illetően. *Kruger és Serpell* arra is felhívja a figyelmet, hogy kevés adat, kutatási eredmény áll rendelkezésünkre arról, hogy a viselkedésbeli változások az intervenció kontextusán kívül is fennmaradnak-e (*Kruger és Serpell, 2006*). Ennek ellentmondani látszik saját, később bemutatásra kerülő törökbálinti kutatásunk, amelynek során a fejlesztést végző pedagógusok elmondták, hogy a fejlesztésben érintett gyermekek szociális interakciói kortárs csoportban közösségükben látványosan, s távlatosan (több hónapot követően is megta- paszthatóan) megváltozott.

Az *Aubrey H. Fine* által szerkesztett, 2006-ban kiadott *Handbook on Animal-Assisted Therapy* című kötet szerzői az állatokkal végzett ellátásokkal kapcsolatban több teóriát, koncepciót is felvázoltak. A szociális közvetítésről az olvasható a kötetben, hogy az állat jelenléte megkönnyíti a kommunikációt a terápiában – semleges külső tárgy, amelyre koncentrálni lehet. A kliensek például könnyebben feltárják/megvitatják bonyolult gondolataikat, érzéseiket, motivációikat, konfliktusaikat stb. azáltal, hogy rávetítik egy valóságos vagy képzeletbeli állatra.

A megállapítások között szerepel az is, hogy az állat jelenléte csökkenti a stresszt a terápia kezdeti szakaszában. Megjegyezzük, hogy kaposvári kutatásaink során nem csupán a kezdetekkor, hanem a fejlesztő, terápiás ellátás teljes ideje alatt tapasztaltuk a segítő állat jótékony – nyugtató – hatását. *Kruger és Serpell* (2006) szerint az állat a terápiában egyaránt lehet kötődési figura (hosszabb távú kapcsolat) és átmeneti tárgy is. Azt is megjegyzik, hogy alapvetően azonban a kettő kölcsönösen kizárja egymást, illetve az utóbbi szerep kívánatosabb lenne a terápiában. Azzal maradéktalanul egyetértünk, hogy a segítő állatok a kognitív és viselkedésbeli változások eszközeinek egyaránt tételezhetők. Akceptálható az az álláspont is, hogy az átmeneti tárgyként értelmezhető segítő állat – vélhetően – ideálisabb a kliensre, s problémájára vonatkozóan, mint ha kötődési figuraként jelenne meg életében. Élő, interaktív „eszközök”, létük, szociális aktivitásuk jelentősen megváltoztatják a fejlesztői teret – azt a miliőt, amelyben a kliens otthonosabban érzi magát ellátása során. A környezeti tényezőknek kiemelt fontosságuk van az egyén fejlődésében, állapotváltozásában. A kliens énképének alakulásában a segítő állatok révén pozitív változások következnek be: önértékelése fejlődik, pozitívan változik. Hasonlóképpen változik az állatasszisztált ellátás révén az ellátásban részesülő viselkedésmintázata is. Különös lehetőséget biztosítanak a segítő állatok azzal is, hogy a szociális viselkedésről egyértelmű s azonnali választ adnak. Nincs késleltetés reakcióikban: az észlelt viselkedésmintázatra rögvest reagálnak.

A szerepelmélet hasonló a szociális-kognitív elmélethez. Viselkedések olyan sorozata, amelyek szociálisan elfogadottak (normák). A szerepváltásokhoz való alkalmazkodást segíti az állatokkal segített ellátás a viselkedés megváltoztatásával. Ilyen szerep lehet (lényegében az) az állatokról való gondoskodás, vagyis a gondoskodó-tanító, óvó-védő szerep. A kliens ebben azt a helyzetet s felelősségtudatot éli/élheti meg, amely éppen szociális kapcsolataiban hoz(hat) változást annak révén, hogy a segítő állattal kapcsolatban ezt a helyzetet már megtapasztalta/megtanulta.

A lehetséges vizsgálóeljárások közül papír-ceruza tesztek tűnnek jól használhatónak, praktikusnak (Perczel, Kiss és Ajtay, 2005). Ilyenek – a teljesség igénye nélkül – a következők: Gyermek Alkalmazkodó Képességet mérő Skála (CGAS), Gyermek Állapot-Vonás Szorongás Kérdőív, Gyermek Depresszió Kérdőív, Gyermek Képességek és Nehézségek Kérdőív, Gyermek Magatartás Kérdőív (Conners), Gyermek Viselkedés Kérdőív (CBCL), Élettel Való Elégedettség Skála (SWLS-H).

A triádikus kapcsolatról

A triád alatt a kliens, a segítő állat és a segítő szakember hármását értjük. Az állatasszisztált tevékenységek (pedagógiai és/vagy terápiás ellátás) során e három entitás valamilyen szintű összhangja biztosíthatja a várt eredményt. Rendre a kutatói érdeklődés közepontjában szokott állni a kliens illetve a segítő állat. Olykor mindkettő, esetenként szinkronban. Olyan kutatóprogramról azonban nincs ismeretünk, amelyben a triád mindhárom tagjának együttes megfigyelésére törekedtek volna, illetve, ahol a három entitást egyidejűen vizsgálat tárgyává tették volna valamilyen marker, marker-együttes mentén. Meglátásunk szerint nem véletlen, hogy az állatasszisztált ténykedések bizonyítékokon alapuló hatásmechanizmusának leírásával jórészt adós minden figyelembe vehető tudományterület. Azt feltételezzük, hogy eredményesen a hatásmechanizmust leírni csak akkor lehetséges, ha azt a triádikus kapcsolat men-

tén tesszük meg. A kliens csakúgy, mint a segítő állat, egyszerre áll kapcsolatban a segítő szakemberrel, és viszont. A segítő pedagógus, orvos, pszichológus egyidejűleg kap jelzéseket a klientsztől és az állattól. Mindhármukra igaz lehet az a feltételezés, hogy reakciói a másik két entitás reakcióinak függvényében mintázódik, észlelési mintázataira, döntési folyamataira, a másik kettő jelzései egyaránt hatással vannak. Ha és amennyiben sikerül olyan egyidejűséget megvalósítani az érintett tudományterületek (orvostudomány, pszichológia, pedagógia, gyógypedagógia, etológia) vizsgálati kultúrájában, amelyek képesek az egyidejűséggel is számolva megfigyelni jelenségeket, s azokkal elemzéseket folytatni, nos, akkor lesz áttörés a tekintetben, hogy mi zajlik le a kliensben, s miért.

A triádikus interakció megfigyelése, kutatási szempontok a három entitás (kliens – segítő állat – segítő szakember) egyidejű, azonos szempontú megfigyelésére tehát – meglátásunk szerint – elvezethet az igazolhatóságig. Erre teoretikus válaszokat kereshetünk csupán, hiszen pilot-vizsgálataink csak a kezdetét jelentették annak a folyamatnak, ami egy későbbi lépéskor elvezethetett volna a triádban érintettek egyidejű monitorozásához. A segítő szakmákban és a pedagógiákban, így a gyógypedagógusságban is evidenciaként szokás emlegetni: a szakember a személyiségével (is, vagy jórészt azzal) végzi munkáját. Tisztában vagyunk azzal, hogy a személyiség „leírása” és az érintettek viselkedésmintázatai igen bonyolult struktúrák révén válnak csak értelmezhetővé – olykor masszívan ellenállva annak, hogy kvantitatív paraméterek mellett átfogó leírását adjuk egy-egy interakciónak – különösen, ha az egy olyan triádban valósul meg, mint az állatasszisztált ellátás folyamata. Mégis azt gondoljuk, ennek a kapcsolati komplexnek a vizsgálata fogja megadni a válaszokat, milyen hatásmechanizmus mentén, miként hatnak az állatasszisztált ellátások/eljárások.

Praktikus válaszuk a triádikus megfigyelhetőségre-elemezhetőségre a kutatássorozat jelen állásában az, hogy az érintett tudományterületekről a közeljövőben verifikált

vizsgálóeljárások számbavételét követően lehet javaslattal élni. Feltételezzük ugyanakkor azt is, hogy a fragmentált adatgyűjtések csak akkor hoznak igazolhatóságot eredményező adatállományt, ha maga az adatgyűjtés többdimenziós, interdiszciplináris szemlélettel és környezetben valósul meg. Példaként: a pszichológiai, pedagógiai, etológiai megfigyelői gyakorlat (képfelvételek készítése az adott folyamatról) és élettani jelenségek egyidejű detektálása, majd az elemzéskor folyamatában való megjelenítése adhat kielégítő válaszokat arra, hogy a triád interakciói mikor, miért alakultak úgy, ahogy.

A kaposvári kutatások

Bemutatásuk előtt általános, tudományelméleti koncepció felvázolásával élünk. E szerint: Rendre ismert az a vélekedés a tárgyi szakirodalomban, hogy nem átfogó, folyamatellenőrzött, s nem kellően argumentált az állatasszisztált ellátás (*Kruger és Serpel, 2006*). Az átfogó, folyamatellenőrzött állatasszisztált ellátások azt feltételezik, hogy az állat együttműködésével megvalósuló tevékenységegyüttes minden eleme a kutatás-módszertan általánosan elfogadott szabályai szerint alakul (például: kvantitatív eljárások alkalmazása, mérőeszközök kidolgozása, ebből következően mérések, az ismételhetséget segítő kvantitatív és kvalitatív leírások) – előre megtervezett algoritmusban, a használt elemek, eljárások, módszerek pedig előzetesen hatásaikat illetően igazolást nyertek. Erre az orvostudományi kutatásokban egyre inkább evidenssé vált, kettős vakpróba adaptálása nyújthat megoldást. Akkor tud tehát egy állatasszisztált eljárást elemző program eredményessé válni, ha a szükséges mértékben átfogó, folyamatellenőrzött, s lépésről lépésre argumentált.

Pilotkutatás – Törökbálint (1. kutatás)

A RAP-RAT – rabbit-assisted pedagogy and therapy – a nyúllal segített pedagógia és terápiája lehetőségeinek kutatása a Kaposvári Egyetemen végül 2013-ban indult.

E tárgyú első kutatóprogramunk a törökbálinti önkormányzat hathatós segítségével vette kezdetét. Az önkormányzat finanszírozta óvodapedagógusai képzését a Társállat- és a Kutyszerápiás fejlesztő szakember szakirányú továbbképzéseken, valamint a képzés második évében a pilotkutatás költségeinek jelentős részét állta. Kutatásunk bázishelye a törökbálinti Bóbita Óvoda volt, melynek vezetője Pénzes Józsefné nagyszerű segítőtje lett a programnak.

Az állatasszisztált pedagógiai foglalkozások tárgyának a memóriát (a munkamemóriát) választottuk, mivel egy jól körvonalazható, standardizált mérőeszközzel rendelkező területre volt szükségünk (*Racsmány, 2001*). Az akusztikus és vizuális memóriát fejlesztő játékos feladatok szövegeit igyekeztünk a nyúl témája köré csoportosítani. Sorrendjüket, utasításaikat, értékelési módjukat, eszközigényüket egy instrukciós füzetben rögzítettük, és az összes foglalkozásvezetővel átbeszéltük, próbatanítást követően tisztáztuk (*Szalai, 2015*).

Elgondolásunk szerint az állat jelenléte, a vele való közvetlen kontaktus segít az optimális lelkiállapot megteremtésében, szorongások oldásában, s ezáltal facilitáló tényezőként hat tanulási helyzetben. Így hipotézisünk szerint azon gyermekek, akik a nyúllal közvetlen érintkezésben lehettek a foglalkozások során, jobban teljesítenek a feladatokban, nagyobb előrehaladást mutatnak a fejlesztés végére, mint a két kontrollcsoport vizsgálati személyei, azaz az állat nélküli fejlesztésben részesülő gyermekek, illetve azon gyermekek, akiknél fizikailag ugyan jelen lehet egy társállat, de – ketrebben lévén – kontaktusba nem kerülhetnek vele.

A kutatásba 66 óvodás és kisiskolás gyermeket vontunk be a törökbálinti Bóbita Óvodából, az Érdi Körösi Csoma Sándor Általános Iskolából, valamint az Érdligeti Általános Iskolából. A gyermekek közül 54 óvodás és 12 kisiskolás volt, továbbá 31 fiú (23 óvodás és 8 iskolás) és 35 lány (31 óvodás és 4 iskolás). Átlagéletkoruk a vizsgálat kezdetekor: 6,4 (legfiatalabb: 4 éves 8 hónapos, a legidősebb: 7 éves 7 hónapos).

A vizsgálatba bevont gyermekek három féle módon vettek részt az egyéni fejlesztő foglalkozásokban: a vizsgálati csoport 22 tagja közvetlenül a nyúllal kontaktusba kerülve dolgozhatott. A nyúl a foglalkozás ideje alatt szabadon – a foglalkozásvezető kontrollja alatt – tartózkodott a fejlesztőszobában. Az egyik kontrollba került 22 gyermekkel szintén nyúl jelenlétében foglalkoztak, de a nyúl ketrecben tartózkodott, „nem szabadott” hozzányúlni. A másik kontrollcsoport 22 tagja pedig nyúl nélkül, a pedagógussal kétszemélyes helyzetben vett részt a foglalkozásokon. A 11 foglalkozásvezető mindegyike 6–6 gyermekkel dolgozott.

A fejlesztés megkezdése előtt, valamint azt követően két független pszichológus által felmértük a gyermekek képességeit a WISC IV. intelligenciateszt egyes szubtesztjeivel (Számterjedelem, Kódoláspróbák), valamint kvalitatív módszerként megfigyelési naplót kértünk a foglalkozásvezetőktől.

Eredményeink szignifikáns különbségeket mutattak az előtte-utána mérések tekintetében (Számterjedelem-próba $p=0,03$; Kódoláspróba $p=0,05$), azaz a gyermekek képességei fejlődtek a vizsgálat során eltelt idő alatt – feltehetően a foglalkozásoknak köszönhetően. Továbbá a Számterjedelem próba foglalkozások előtti és azt követő mérései közti különbség a nyúllal fejlesztett csoportban mutatkozott meg leginkább (ez szignifikáns érték $p=0,05$), ezt követi a nyúl nélküli foglalkozásokban részt vett csoport (ez már nem szignifikáns különbség), végül pedig a ketrecben lévő nyúl társaságában fejlesztett csoport nyerspontjai. Ez az összhangban áll a hipotézisünkkel.

A megfigyelési naplók összességében az alábbi területekben megmutatkozó pozitív változásokat emelték ki (egyöntetűen, függetlenül a nyúl jelenlététől): feladattudat, feladat-tartás, önértékelés, önbizalom, csoportbeli pozíció. A nyúllal fejlesztett gyermekek esetében pedig kifejezetten a társállat megjelenéséhez kapcsolódóan a kollégák az alábbi területeken megfigyelt változásokat:

- a foglalkozásvezetővel való pozitív felhangú érzelmi kapcsolat;

- az oldott légkör kialakítása, a feszültségek feloldása;
- motiválhatóság;
- humánétológiai aspektusú változások – a viselkedés funkcióinak, mechanizmusainak változása az állatasszisztált tevékenységek hatására.

Alapozó kutatás – Kaposvár (2. kutatás)

A Kaposváron megvalósítani tervezett program a *Napi rutin nyúllal* nevet kapta.

Kutatói kérdésünk az volt, hogy viselkedésmódosító, életminőséget javító-e, ha heti több alkalommal a nap kezdetén nyulat simogat a kliens?

Lehetséges népszerűség: óvodások, iskolások, sajátos szükségletű iskolások és felnőttek (pszichiátriai, rehabilitációs ellátottak), valamint idősek (konszolidált állapotúak és demensek).

Gyakoriság: hetente 3–5 napon át a reggeli órákban vsz-enként 15–30 percnyi időtartamban

Az ellátás protokollja: vsz. ül; kezében/ölében az állat; kísérletvezető a nyúllal kapcsolatos instrukciókat, információkat ad: vegye kézbe/ölbe, simogassa stb.; ezen túl a vsz. által kezdeményezett beszélgetés folyjék; az együttlétről hangfelvétel készül (tartalom-elemzés, logopédiai beszédelemzés céljából).

Pszichológiai tesztek: korosztálynak megfelelő szorongás-, viselkedéskérdőív.

Megvalósíthatóság: Feltételezésünk szerint a gyógypedagógus hallgatók (véltetően) vállalkoznak arra, hogy:

- terápiás nyúllá „képezzenek” ki törpenyulakat, oly módon, hogy napi kapcsolatot alakítanak ki egy-egy nyúllal, s etológusi mentorálással olyan gyakorlatokat végezzenek napi rendszerességgel, amelyek eredményeként a nyulak elfogadják az ember közelségét, s nem válaszolnak félelmi reakcióval az ember közelségére. Az emberhez szoktatást követően edukatív, terápiás munkát végeznek;
- rendszeresen felkeressenek vizsgálati személyeket, biztosítva számukra a rendszeres nyúl-kontaktot;

További peremfeltételként gondoltuk, hogy:

- „kollégiumi elhelyezést” biztosítsunk az állatoknak, hogy a pilotprogramban részes nyulak folyamatosan kapcsolatban lehessenek emberekkel;
- tanóráikra hallgatóink vigyék magukkal az állatot;
- megoldjuk az állatok takarmányozását és az állatorvosi ellátást.

A „Napi rutin nyúllal” program – ha nem is maradéktalanul, de – megvalósult.

A 2015/2016 tanév 2. félévében végeztük a törpenyúl-asszisztált foglalkozások hatásvizsgálatát, a „Napi rutin nyúllal” programot. Öt gyógypedagógus-hallgatónk dolgozott 3–5 fős csoportokban 8 és 14 év közötti SNI-s és BTMN-es gyermekkel, kaposvári és Kaposvár környéki integráló intézményekben. Az ellátás formája jelen esetben állattal segített tevékenység (AAA). Vizsgálódásaink hipotézise az volt, hogy az állat jelenléte a foglalkozások során segít a szorongás oldásában, az önértékelés optimalizálásában.

A programban részes iskolák a következők voltak: a Kaposvári Egyetem (egykori) Gyakorló Általános Iskolája és Gimnáziuma (egy tanulócsoport / Mazsola nyuszi), a Pécsi Utcai Általános Iskola (egy csoport / Louie nyuszi), a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola (két tanulócsoport / Maszat és Bunny nyuszi), a Somogyjádi Illyés Gyula Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola Jutai Tagiskolája, (egy tanulócsoport / Artúr nyuszi) a Kaposvári Kodály Zoltán Központi Általános Iskola Toponári Tagiskola (egy tanulócsoport / Móka kutya).

A foglalkozásokat 12 hétre, heti két alkalmas találkozásokkal terveztük. A 20–25 perces programokra az első tanítási óra előtt, fél 8 és 8 között került sor. Tartalmukat instrukciós lapokon rögzítettük a tartalmi azonosság és összevethetőség érdekében, mellyel minden foglalkozást vezető hallgató megismerkedett.

Az érintett gyermekek 6–14 évesek voltak a vizsgálat idején. A huszonegy tanuló közül 15 fő SNI, 6 fő BTMN szakértői véleménnyel vett részt a Napi rutin nyúllal programban.

A vizsgálati protokoll szerint e gyermekek szüleivel a foglalkozások megkezdése előtt anamnézis készült, valamint az alábbi tesztekkel dolgoztunk:

- Gyermekviselkedési Kérdőív önjelmező, ill. szülői változata (CBCL, Achenbach, 1991) önértékelő, szülői és tanári változat
- Spielberger-féle Állapot- és Vonás-szorongás Kérdőív gyermek változata ((STAI-C, Spielberger, C.D., 1973);
- Képességek és Nehézségek Kérdőív (SDQ-Magy) önértékelő, szülői és tanári változat;
- Coopersmith-féle önértékelési kérdőív (Coopersmith, 1984).

Kontrollvizsgálatokat a foglalkozások befejezését követően is terveztük felvenni, hogy összevethessük a változásokat. Erre azonban a tanévvégi események (iskolai rendezvények, kirándulások, egyéb események) miatt nem került sor.

Ezen kívül a foglalkozásokról a hallgatók megfigyelési naplót vezettek. Az alkalmakról – a szülők beleegyezésével – kép- és hangfelvétel is készült. Ily módon, a program során etológiai, pedagógiai, gyógypedagógiai és pszichológiai szempontú elemzéseket is tudunk végezni.

A foglalkozásokat leíró protokollból az alábbiakban, az első foglalkozás tematikáját mutatjuk be:

I. Bevezető rész (8 perc)

A rituálé: Mancsok a párnán

Eszközigény: Mancsok, piktogramok, labda nyuszi/kutya által fogyasztott ételek, alom.

1. Bemutatkozás

A hallgatók bemutatkoznak, ismertetik a foglalkozások napjait.

2. Mancsok bevezetése

Körben ülnek a gyerekek, választanak egy mancsot. A hallgatók elmagyarázzák a mancsok lényegét.

“A mancsokra ülünk, ez jelzi mindenki helyét. A foglalkozás végén mindig a saját mancsunkra ülünk vissza a közös játék után.”

3. Az állat bemutatása

A hallgatók bemutatják a nyuszt/kutyát.

4. Gyerekek bemutatkozása

A nyuszi körbejár, a gyerekek sorban megsimogatják, közben bemutatkoznak. *(Név, osztály.)*

II. Fő rész (12 perc)

Nyuszi/ kutya ismeret:

1. Brainstorming

A hallgatók és a gyerekek gondolatokat gyűjtenek a nyusziról/kutyáról. Mindezt körben ülve a labdát adogatva teszik.

“Mi jut eszetekbe a nyusziról/kutyáról?”

2. Piktogramok; szabályok lefektetése

A hallgatók kiosztják a piktogramokat, majd ezek segítségével a gyerekek szabályokat fogalmaznak meg. A piktogramokat egy karton lapra helyezik. Ami ezentúl minden foglalkozáson jelen lesz.

“Szerintetek mit ábrázolnak a képek? Fogalmazzunk meg ez alapján szabályokat! Mit szeret és mit nem szeret egy nyuszi/kutya szerintetek?”

3. Nyúl/ kutya táplálkozása

A gyerekek összegyűjtik, hogy mit eszik egy nyúl/kutya. A hallgatók szemléltetik ezeket az ételeket. Beszélnek az étkezési szokásairól, az alom fontosságáról, illetve ezáltal megismertetik a gyerekeket a nyúl/kutya sajátosságával. *(Fontos kulcsszavak: zsákmányállat, emlős, ragadozó, növényevő, stb.)*

4. Nyúl/ kutya testi felépítése

A nyúl/kutya a kör közepén áll, a gyerekek felsorolják a testrészeit, közben mutatják is az állaton.

A testrészeknél kitérnek arra is, hogy mi lehet az adott testrész funkciója.

A feladat simogatással zárul.

III. Befejező rész (5 perc)

Búcsúrituálé: A mondóka

1. Húsvéti kívánságok

Az eljövendő ünnepet kihasználva, a gyerekek a labda körbeadásával elsorolják, hogy mit szeretnének húsvétra.

2. Búcsúmondóka

A gyerekek visszaülnek a foglalkozás elején választott mancsaikra, majd a hallgatók segítségével elmondják a búcsúzó mondókát. Közben a labdát annak adják, akinek a nevét mondják, a legvégén a nyuszinak/kutyának gurítják.

“Száll a labda, röpp, röpp,

Száll rajta a pötty, pötty.

Itt a labda, hol a labda,

(név) / nyuszi / kutya megkaphatja.

Kicsi száját nagyra nyitja,

Közben hangosan azt kiáltja:

A legközelebbi viszontlátásra!”

3. Búcsúsimogatás

A gyerekek még egyszer utoljára a mai foglalkozáson megsimogathatják a nyuszt/kutyát. Majd a hallgatók felhívják a figyelmüket, hogy mossanak kezet.

A kutatás részeredményeinek ismertetésére a tanév végén megszervezésre került AAA-Kiskonferencián került sor. A konferencián az érintett iskolák vezető pedagógusai, a kutatásban közvetlenül résztvevő gyógypedagógus hallgatók, s a kutatás vezetői számoltak be a végzett munkáról. Fontos előadója volt a konferenciának Somoskői Csilla a Kaposvári Kórház főorvosa, aki az állatasszisztált ellátások orvostudományi kutathatóságáról, valamint Bender Zsuzsa, aki a Szigetvári Kórház főorvosaként a Pszichiátriai Osztályon folyó állatasszisztált ellátásokról számolt be.

Eredményeink e kutatás vonatkozásában a várt eredményeket nem minden tekintetben hozták, amennyiben a kinyert adatok feldolgozására a 2016/2017. tanévben bekövetkezett személyi, szakmai, koncepcionális változások okán már nem került sor.

Szakirányú továbbképzéseink: Társállat- és Kutyaaterápiás fejlesztő szakember – KKK, indítás, képzési tapasztalatok

A szakirányú továbbképzés képzési területeként a pedagógusdiplomával rendelkezőket jelöltük meg. Ez logikus is amennyiben „pedagógus szakirányú továbbképzésről” beszélünk – ám nem az, ha látjuk a terület interdiszciplinaritását. Vélhetően a képzési jogszabályi keretek rugalmatlansága az oka, ha nem lehetséges más szakmai alapképzettséggel rendelkezők számára lehetővé tenni a képzést. Itt utalunk a fentebb már említettek-re, mely szerint pszichológusok, orvosok egyaránt érdeklődtek: szerettek volna állatterápiás fejlesztő szakember végzettséget szerezni.

Számunkra – akik a képzést alapították – evidensnek tűnt, hogy a gyógypedagógiai ismeretek felülreprezentáltak az általános pedagógiai ismeretekhez, rutinokhoz képest. A gyógypedagógusságot – Gordosné Szabó Anna (2004) kifejezését használva – gyógyító pedagógiának tételezzük, s mint ilyent, igen fontosnak tartottuk a képzés anyagának összeállításakor. Értelemszerűen általános pedagógia, pszichológiai, állattudományi, etoló-

giai ismeretek egyaránt szerepelnek a képzési anyagban.

A képzés négy féléves, a teljesítéséhez szükséges kreditek száma 120. Úgy ítéljük meg, hogy a képzési program sok értéket hordoz, így annak folyamatos karbantartása, a képzés menedzselése az egyetem részéről elvárható teendő lehet a jövőben is.

Felhasznált irodalom

2007. évi XCII. törvény a Fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről (Convention on the Rights of Persons with Disabilities)
- 14/2008. (XII.20.) ÖM rendelet a lovas szolgáltató tevékenységről
- 27/2009. (XII.3.) SZMM rendelet a segítő kutya kiképzésének, vizsgáztatásának és alkalmazhatóságának szabályairól
- Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-735/2017. számú ügyben
- Bánszky Noémi, Kardos Edina, Rózsa Linda és Gerevich József (2012): Az állatok által asszisztált terápiák pszichiátriai vonatkozásai. *Psychiatria Hungarica*, 27. 3. sz., 180–190.
- Gordosné Szabó Anna (2004, szerk.): *Gyógyító pedagógia*. Medicina, Budapest.
- Jánosi Eszter és Molnár Marcell (2015): A különböző állatfajok hatásának vizsgálata állat-asszisztált pedagógiai foglalkozásokon. In: Takács István (szerk.): *Állatasszisztált kutatások. Kaposvári Gyógypedagógiai Vademecum III*. Kaposvári Egyetem, Gyógypedagógiai Intézet, Kaposvár.
- Kruger, K. A. és Serpell, J. A. (2006): Animal Assisted Interventions in Mental Health: Definitions and Theoretical Foundations. In: Fine, Aubrey H. (ed.) *Handbook on Animal-Assisted Therapy 4th Edition. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. USA, Academic Press.
- Perczel Forintos Dóra, Kiss Zsófia és Ajtay Gyöngyi (2005): *Kérdőívek, becslőskálák a klinikai pszichológiában*. OPNI, Budapest.
- Racsmány Mihály (2001): A munkamemória működése és patológiája. *Magyar Tudomány*, 108. 46. sz., 1193–1201.
- Sátori Ágnes (2006): *Az állatokhoz való viszony a társas-társadalmi kapcsolatok rendszerében*. Doktori disszertáció. ELTE BTK, Budapest.

- Szalai Katalin (2015): Pilotvizsgálat – Az állatasszisztált pedagógiai foglalkozások hatásmechanizmusai. In: Takács István (szerk.): *Állatasszisztált pedagógia és terápia*. Kaposvári Egyetem Gyógypedagógiai Intézet, Kaposvár.
- Wilson, E. O. (1984): *Biophilia*. Harvard University Press, Cambridge.

Animal assisted researches in Kaposvár – 2011–2016

In the University of Kaposvar, an inter-disciplinarian way of thinking has been started, which resulted in a series of researches on analysing of the possible services of rabbit assisted therapy by expert of pedagogy, psychology, medical and ethology. According to them, the rabbits are fit for AAP and AAT works. It was important to find correct markers which verify the services. Based on that, different observation aspects have been defined for the development of children, students and for the study of animals. In the meantime, research group started with success the education of animal-assisted therapy expert.

Keywords: *animal assisted education (AAP), animal assisted therapy (AAT), RAP, RAT, inter-disciplinarian researches, evidence based animal assisted education, medical treatment*

Takács István–Szalai Katalin (2017): Állatasszisztált kutatások Kaposvárott – 2011–2016. *Gyermeknevelés*, 5. 2. sz., 18–29.